

З. В. Шевченко

В. М. Процишин

ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Черкаси-2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ І ФІЛОСОФІЇ

З. В. Шевченко

В. М. Процишин

ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

УДК 1(091)
ББК 87.3(4/8)

Рецензенти:

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософських і політичних наук
Черкаського державного технологічного університету
А. І. Бойко;

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
П. В. Кретов.

Історія слов'янської філософії: Навчально-методичний посібник / Укладачі Шевченко З. В.,
Процишин В. М. – Черкаси: Видав. відділ ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2017. – 38 с.

ISBN

Посібник містить методичну розробку курсу «Історія слов'янської філософії» за кредитно-модульною системою організації навчального процесу підготовки фахівців освітньо-професійного рівня «бакалавр» за спеціальністю «Філософія».

За своєю структурою навчально-методичне видання складається з тематики лекційних та семінарських занять, завдань для самостійної роботи студентів, зразків контрольних матеріалів, короткого словника основних термінів, а також списку рекомендованої літератури.

УДК 1(091)
ББК 87.3(4/8)

*Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 3 від 14.12.2017 року)*

ISBN

© ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2017
© З. В. Шевченко, В. М. Процишин

ЗМІСТ

1. Вступ.....	5
2. Структура та обсяг годин змістових модулів.....	6
3. Зміст дисципліни «Історія слов'янської філософії».....	7
4. Тематика та зміст лекцій.....	9
5. Теми, зміст та методичні рекомендації до семінарських занять	14
6. Самостійна робота.....	25
7. Індивідуальні навчально-дослідні завдання.....	28
8. Контрольні матеріали	30
9. Словник основних термінів.....	32
10. Рекомендована література.....	35

1. ВСТУП

Провідною тематикою курсу «Історія слов'янської філософії» є історія розвитку та становлення культури філософування на слов'янських землях, формування слов'янської філософської думки у межах конкретних історичних епох, слов'янських груп та окремих мислителів.

Специфіка курсу «Історія слов'янської філософії» полягає насамперед у тому, що запропонована до розгляду дисципліна торкається не лише філософії як такої, але і цілого комплексу наук, що можуть бути об'єднані спільною назвою «слов'янознавство». Це передбачає вивчення філософської думки цілого етносу, що є неможливим без врахування особливостей його історичного розвитку, національної самобутності та впливу суміжних культур.

Метою курсу «Історія слов'янської філософії» є ознайомлення студентів спеціальності «Філософія» освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр з оригінальною філософською думкою, що зростає з світоглядних парадигм слов'янського культурного простору. Історія слов'янської філософії розглядається в широкому культурно-історичному та світоглядному контекстах, що дозволяє осягнути глибинні засади вітчизняної філософської культури та виявити як спільні для слов'янських народів ментальні ознаки, так і своєрідність світобачення кожного з них.

Завдання курсу полягають у вивченні передумов становлення слов'янської філософії, особливостей і закономірностей історичного розвитку тих філософських традицій, що формуються у слов'янських народів, а також з'ясуванні їх місця та ролі в процесі розвитку світової філософської думки.

Структура курсу включає чотири основні змістовні розділи. У межах першого розділу відтворюються міфологічно-світоглядні настанови праслов'янства, висвітлюється символізм у світонастанові слов'янських народів та простежується формування «ментальних структур» слов'янських етносів. Окрім того, у розділі розглядаються джерела утвердження християнського світогляду у слов'янському світі, особливості прийняття християнства слов'янськими народами, розкриваються особливості символіко-алегоричного методу тлумачення дійсності у пам'ятках слов'янської культури та філософії.

У другому, третьому та четвертому розділах увага зосереджена на розгляді філософської думки окремих слов'янських груп за їхньою мовно-етнографічною ознакою, а саме – філософська думка південного (Болгарія, Хорватія, Сербія та ін.), західного (Польща, Чехія, Словачія) та східного (Україна, Росія, Білорусь) слов'янства.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- витоки та сутнісні характеристики властивого слов'янам способу мислення;
- закономірності формування слов'янської філософської думки, репрезентованої філософськими традиціями слов'янських народів;
- місце та роль слов'янської філософії у світовій філософії;

вміти:

- створювати філософський дискурс, відштовхуючись від проблематики курсу;
- вільно орієнтуватися у поняттєво-категоріальному апараті курсу та його основних теоріях;
- реферувати оригінальні філософські тексти і розуміти їх місце у системі філософського знання.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс «Історія слов'янської філософії» вивчається після опанування таких базових курсів, як «Історія міфології», «Історія античної філософії», «Філософія Середніх віків та доби Відродження», «Філософія Нового часу», «Етика», «Естетика», «Релігієзнавство», «Культурологія», також містить знання з історії, політології та інших дисциплін.

2. СТРУКТУРА ТА ОБСЯГ ГОДИН ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Специфіка філософських побудов праслов'янства												
Тема 1. Міфологічно-світоглядні настанови праслов'янства		4	2			2		2	0			7
Тема 2. Ієрархія світобудови в пам'ятках старослов'янської культури		2	2			2		0	2			7
Тема 3. Від міфу до епосу: героїчне в епосі		0	0			8		0	0			7
Тема 4. Джерела утвердження християнського світогляду в слов'янському світі		2	2			2		0	0			7
Разом за змістовим модулем 1	28	8	6			14	32	2	2			28
Змістовий модуль 2. Філософська думка південнослов'янських народів												
Тема 5. Філософія Болгарії		2	2			8		2	0			8
Тема 6. Культура філософування Сербії та Чорногорії		2	2			8		0	2			7
Тема 7. Історія філософської думки Хорватії		2	2			4		0	0			7
Тема 8. Філософська думка Словенії, Македонії, Боснії та Герцеговини		2	2			4		0	0			7
Разом за змістовим модулем 2	40	8	8			24	33	2	2			29
Змістовий модуль 3. Філософська думка західного слов'янства												
Тема 9. Історія філософської думки Польщі		2	4			6		0	2			8
Тема 10. Чехія та Словачія: історія філософії		2	2			6		0	0			8
Разом за змістовим модулем 3	22	4	6			12	18	0	2			16
Змістовий модуль 4. Історія філософії східних слов'ян												
Тема 11. Філософія Білорусі		2	2			2		0	0			7
Тема 12. Особливості екзистенційної традиції української філософії		0	0			4		0	0			7
Тема 13. Специфіка російської філософської свідомості на тлі загальнослов'янської філософії		0	0			4		0	0			7
Разом за змістовим модулем 4	14	2	2			10	21	0	0			21
Усього годин	104	22	22			60	104	4	6			94
Модуль 2												
ІНДЗ	4		-	-		4	4		-	-	-	4
Усього годин	108	22	22			64	108	4	6			98

3. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ»

СПЕЦИФІКА ФІЛОСОФСЬКИХ ПОБУДОВ ПРАСЛОВ'ЯНСТВА

Міфологічно-світоглядні настанови праслов'янства. Вступ до курсу: місце історії слов'янської філософії серед дисциплін, що формують собою слов'янознавство. Відбиття міфологічного світогляду давніх слов'ян на соціальній ієрархії тогочасного суспільства та ціннісних орієнтаціях. Пантеон богів і духів давніх слов'ян. Основні мотиви слов'янської міфології. Формування металевих структур слов'янських етносів: антропоморфізм, анімізм, аніматизм.

Ієрархія світобудови в пам'ятках старослов'янської культури. Потрійна структура світобудови, координати світового дерева, основні стихії та їхня символіка. Людина в світогляді давніх слов'ян і позиція «свій» - «чужий». Символізм у світонастанові слов'янських народів. Філософський зміст символічної дії у казках слов'янських народів.

Від міфу до епосу: героїчне в епосі. Загальні закономірності і особливості становлення ранніх форм народної епіки. Героїко-новелистичні билини і юнацьких пісні. Героїка історичного епосу. Міжслов'янські культурні зв'язки як фактор взаємозбагачення національних культур.

Джерела утвердження християнського світогляду в слов'янському світі. Особливості прийняття християнства слов'янськими народами. Культ Слова. Проблема інтерпретації Святого Письма. Вплив давньогрецької та візантійської культурної спадщини на формування слов'янського середньовічного мислення.

Філософія як відповідь на запити людського життя. Ідея Софії як ідея цілісності світу. Розуміння людини як єдиної ланки між Богом і світом. Слов'янські просвітники: Кирило та Мефодій. Становлення Кирило-Мефодієвської традиції. Гуманістичні та реформаційні ідеї у філософській думці слов'ян.

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА ПІВДЕННОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Філософія Болгарії. Філософська думка першого Болгарського царства. Філософська спадщина Іонна екзарха Болгарського. Чорноризець Храбр «Про письменна». Просвітницька діяльність Климента Охридського. Поширення християнських ересей та ісихазму. Богомільство. Адаміти. Варлааміти. Образ ідеальної людини з точки зору ісихазму. Болгарське Відродження та сучасна філософська думка Болгарії: Димитр Михалчев, Іван Сарилієв, Атанас Ілієв та ін.

Культура філософування Сербії та Чорногорії. Особливості поширення ідей християнства в Сербії. Філософська концепція Досітея (Дмитра) Обрадовича. Проблема Бога-Світу-Людини. Ідея буття як Краси: ідея гармонії духовного світу людини. Розуміння просвіництва.

Філософська спадщина Петра Негоша. Протиставлення душі та тіла, діалектичне бачення та розуміння світу.

Новітня філософія у Сербії. Утопічний соціалізм Світозара Марковича, поняття соціального прогресу.

Історія філософської думки Хорватії. Початок натуралістичної філософії Германа Далматина у його праці «De essentis» («По суті»). Філософи Дубровницької комуни: основні філософські постаті та напрямки діяльності.

Хорватське національне відродження. Ілліризм.

Основні представники сучасної хорватської філософії: Альберт Базан, Гайо Петрович, Борислав Арапович та ін.

Філософська думка Словенії, Македонії, Боснії та Герцеговини.

Філософська культура Словенії. Філософська спадщина Матія Квале. Просвітницькі ідеї у роботах Франца Карпа. Універсальна наука Йожефа Міслея.

Філософи Македонії: Мітко Ілієвські, Богомил Джюзел, Дімітар Дімітров.

Специфіка становлення філософської культури Боснії та Герцеговини. Сіма Мілутінович – представник раннього сербського романтизму. Мехмед Меша Селімович: «Дервіш і смерть», «Фортеця». Філософські погляди Ізетбеговича Алія.

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА ЗАХІДНОГО СЛОВ'ЯНСТВА

Історія філософської думки Польщі. Культурно-історичні передумови становлення філософської думки в Польщі. Рецепція ідей християнської історії в польських хроніках: «Великопольська хроніка» та «Свентокшиські хроніки».

Утворення Краківського університету як початок польської філософії. Краківська школа: схоластика 15-го ст., етична проблематика, ренесансно-гуманістичні вчення. Микола Рей – теорія «досконалої людини». Проблема єдності слов'янських народів у працях Станіслава Оріховського (Ожеховського). Просвітницькі тенденції у Польщі. Я. Снядецький, С. Сташці, Г. Коллонтай, І. Лелевель, Є. Снядецький. Філософія польського месіанізму.

Львівсько-Варшавська школа. Феноменологічна філософія Р. Інгардена. Інтерпретація теорії сприйняття і феноменологічного методу Е. Гуссерля.

Папа Іван Павло II: життєвий шлях і філософська спадщина. Етичні погляди. Концепція особистості і вчинку.

Чехія та Словачія: історія філософії. Релігійно-філософські погляди Яна Гуса. «Закон Божий» як регулятивний принцип суспільного та індивідуального життя.

Філософські погляди Яна Коменського. Ідея всеєдності усього існуючого. Вчення про Пансофію або всезагальну мудрість.

Йозеф Добровський про моральні аспекти релігії. Ідеї Яна Коллара про слов'янську солідарність та гуманізм. «Науковчення» Бернардо Больцано.

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

Філософія Білорусі. Зародження філософської думки в Білорусі. Філософська спадщина: Франциска Скорини, Симона Будного, Аніола Довгїрда. Обґрунтування ідей суспільного розвитку (Францишак Богушевич, Ян Лучина та ін.). Формування соціально-політичних поглядів: проблема держави, національне питання (газети «Северо-западная жизнь», «Гомон» та ін.). Філософські ідеї в творчості Я. Купали.

Особливості екзистенційної традиції української філософії. Київська школа неогегельянства: основні ідеї та представники (П. С. Авсен'єв, С. С. Гогоцький, О. М. Новицький). Вплив на російську філософію екзистенційної традиції української філософії. Філософська спадщина Миколи Гоголя. Г. Сковорода. «Філософія серця» П. Юркевича. Київська школа екзистенційної філософії.

Специфіка російської філософської свідомості на тлі загальнослов'янської філософії. Початкові кроки російської філософської культури і науки у XV-XVIII ст. (В. М. Татішев, А. Д. Кантемир, М. В. Ломоносов О. М. Радищев). Ідеї слов'янофільства в російській філософії (О. С. Хомяков, І. В. Киреевський). «Філософія космізму» в творчості К. Е. Цюлковського, О. Л. Чижевського, М. Федорова.

4. ТЕМАТИКА І ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ

Теми лекцій

- Тема 1. Міфологічно-світоглядні настанови праслов'янства.
- Тема 2. Ієрархія світобудови в пам'ятках старослов'янської культури.
- Тема 4. Джерела утвердження християнського світогляду в слов'янському світі.
- Тема 5. Філософія Болгарії.
- Тема 6. Культура філософування Сербії та Чорногорії.
- Тема 7. Історія філософської думки Хорватії.
- Тема 8. Філософська думка Словенії, Македонії, Боснії та Герцеговини.
- Тема 9. Історія філософської думки Польщі.
- Тема 10. Чехія та Словачія: історія філософії.
- Тема 11. Філософія Білорусі.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. СПЕЦИФІКА ФІЛОСОФСЬКИХ ПОБУДОВ ПРАСЛОВ'ЯНСТВА

ТЕМА 1. Міфологічно-світоглядні настанови праслов'янства

Лекція 1, 2

Логіка викладу:

Вступ до курсу

1. Формування металних структур слов'янських етносів.
2. Особливості міфологічного світогляду давніх слов'ян.
3. Основні мотиви слов'янської міфології.

Рекомендована література:

1. Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу. В 3-х томах. – Москва, 1865 – 1869.
2. Базлов Г. Н. Русские гусли. История и мифология. – Тверь, 2012.
3. Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса. – М.: Наука, 1983.
4. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. – К.: Дух і літера, 2000.
5. Иванов В. В., Топоров В.Н. Исследования в области славянских древностей. – М.: Наука, 1974.
6. Іларіон, митроп. Дохристиянські вірування українського народу. – К.: Обереги, 1992.
7. Миролюбов Ю. Сакральное Руси. В 2-х томах. – М.: Ассоциация Духовного Единения «Золотой Век», 1990.
8. Попович М.В. Мировоззрение древних славян. – К.: Наукова думка, 1985.
9. Потебня А.А. Слово и миф. – М.: Правда, 1989.
10. Пропп В. Мифология «волшебной» сказки. – Л.: «Издательство Ленинградского университета», 1986.
11. Славянская мифология. Энциклопедический словарь. – М., 1995.
12. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – 2 – ге вид. – К.: Либідь, 1991.

ТЕМА 2. Ієрархія світобудови в пам'ятках старослов'янської культури

Лекція 3

Логіка викладу:

1. Потрійна структура світобудови, координати світового дерева, основні стихії та їхня символіка.

2. Людина в світогляді давніх слов'ян.
3. Символізм у світонастанові слов'янських народів.

Рекомендована література:

1. Аверинцев С. С. Порядок космоса и порядок истории в мировоззрении раннего средневековья // Античность и Византия. – М.: Наука, 1975. – С. 266–285.
2. Античная балканистика. Этногенез Балкан и Северного Причерноморья. Лингвистика, история, археология. – М.: Наука, 1980.
3. Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса. – М.: Наука, 1983. – С. 8–21.
4. Человек и история в средневековой мысли русского, украинского и белорусского народов. – К.: Наукова думка, 1987.

ТЕМА 4. Джерела утвердження християнського світогляду в слов'янському світі

Лекція 4

Логіка викладу:

1. Особливості прийняття християнства слов'янськими народами. Культ Слова. Проблема інтерпретації Святого Письма.
2. Філософія як відповідь на запити людського життя. Ідея Софії як ідея цілісності світу.
3. Розуміння людини як з'єднуючої ланки між Богом і світом.

Рекомендована література:

1. Аверинцев С. С. Порядок космоса и порядок истории в мировоззрении раннего средневековья // Античность и Византия. – М.: Наука, 1975. – С. 266–285.
2. Бычко А. К. Народная мудрость .Руси: анализ философа. – К.: Вища школа, Изд-во при Киев.ун-та, 1988.
3. Лосский В. Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. – М.: Центр «СЭИ», 1991.
4. Потебня А. А. Философия языка // Потебня А.А. Слово и миф. – М.: Правда, 1989. – С. 17–284.
5. Человек и история в средневековой мысли русского, украинского и белорусского народов. – К.: Наукова думка, 1987.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА ПІВДЕННОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

ТЕМА 5. Філософія Болгарії

Лекція 5

Логіка викладу:

1. Філософська культура Першого Болгарського царства.
2. Поширення християнських єресей та ісихазму.
3. Болгарське Відродження та сучасна філософська думка Болгарії.

Рекомендована література:

1. Ангелов Д. Богомилство в Болгарии / Перевод с болгарського Н.Н. Соколовой. – М.: Издательство иностранной литературы, 1954.
2. Античная балканистика. Этногенез Балкан и Северного Причерноморья. Лингвистика, история, археология. – М.: Наука, 1980.
3. Бичваров М. Д., Горский В. С. Україно-болгарські філософські зв'язки (друга половина XIX ст.). – К.: Наукова думка, 1966.

4. Иоанн Экзарх Болгарский. Шестоднев[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old-ru.ru/02-7-1.html>.
5. Историография истории южных и западных славян. – М.: Издательство Московского университета, 1987. – с. 132.
6. Калиганов И., Поливянный Д. Родник златоструйный. Памятники болгарской литературы IX—XVIII веков. – М.: Художественная литература, 1990.
7. Климент Охридски: Сборник от статьи по случаи 1050 години от смърта му. – София, 1976. – С. 12–145.
8. Передовые течения философской и социологической мысли народов Восточной Европы в XIX в. // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: изд-во «Мысль», 1971.
9. Попруженко М. Из истории религиозного движения в Болгарии в XVI веке. – София, 1928.
10. Прохоров Г. М. Исихазм и общественная мысль в Восточной Европе в XIV в. // ТОДРЛ. Т. XXIII. – 1968. – С. 86–108.

ТЕМА 6. Культура філософування Сербії та Чорногорії

Лекція 6

Логіка викладу:

1. Особливості розповсюдження ідей християнства в Сербії.
2. Філософська концепція Досітея (Дмитра) Обрадовича.
3. Філософська спадщина Петра Негоша.
4. Новітня філософія у Сербії. Утопічний соціалізм Світозара Марковича.

Рекомендована література:

1. Гайдук В. П. Народные ереси и религиозность в исследованиях Делио Кантимори // Дантовские чтения. – М., 1985. – С. 276–279.
2. Вулетич В. Проблемы типологии и романтизма в русской и сербской литературах: Действительность. Искусство. Традиции. – М., 1980. – С. 65–83.
3. История южных и западных славян: В 2 Т. Т. 2. Новейшее время: Учебник / Под ред. Г. Ф. Матвеева и З. Е. Ненашевой. – 2-е издание. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – 272 с.
4. Лосский В. Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. – М.: Центр «СЭИ», 1991.
5. Передовые течения философской и социологической мысли народов Восточной Европы в XIX в. // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: изд-во «Мысль», 1971.

ТЕМА 7. Історія філософської думки Хорватії

Лекція 7

Логіка викладу:

1. Філософські погляди Германа Далматина.
2. Філософи Дубровницької комуни.
3. Хорватське національне відродження. Ілліризм.
4. Основні представники сучасної хорватської філософії.

Рекомендована література:

1. История южных и западных славян: В 2 Т. Т. 2. Новейшее время: Учебник / Под ред. Г. Ф. Матвеева и З. Е. Ненашевой. – 2-е издание. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – 272 с.

2. Передовые течения философской и социологической мысли народов Восточной Европы в XIX в. // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: изд-во «Мысль», 1971.

ТЕМА 8. Філософська думка Словенії, Македонії, Боснії та Герцеговини

Лекція 8

Логіка викладу:

1. Філософська культура Словенії.
2. Філософи Македонії.
3. Специфіка становлення філософської культури Боснії та Герцеговини.

Рекомендована література:

1. История южных и западных славян: В 2 Т. Т. 2. Новейшее время: Учебник / Под ред. Г. Ф. Матвеева и З. Е. Ненашевой. – 2-е издание. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – 272 с.
2. Передовые течения философской и социологической мысли народов Восточной Европы в XIX в. // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: изд-во «Мысль», 1971.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА ЗАХІДНОГО СЛОВ'ЯНСТВА

ТЕМА 9. Історія філософської думки Польщі

Лекція 9

Логіка викладу:

1. Культурно-історичні передумови становлення філософської думки в Польщі.
2. Рецепція ідей християнської історії в польських хроніках: «Великопольська хроніка» та «Свентокшиські хроніки».
3. Краківська школа: схоластика 15-го ст., етична проблематика, ренесансно-гуманістичні вчення.
4. Микола Рей (1505–1569) – теорія «досконалої людини».

Рекомендована література:

1. Нарский И. С. Из истории общественно-политич. и философской мысли в Польше XVII–XIX вв. – М.: Наука, 1956.
2. Историография истории южных и западных славян. – М.: Издательство Московского университета, 1987. – с. 132.
3. История южных и западных славян: В 2 Т. Т. 2. Новейшее время: Учебник / Под ред. Г. Ф. Матвеева и З. Е. Ненашевой. – 2-е издание. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – 272 с.
4. Силвестров В. В. Проблема преемственности в философской культуре (античность - средневековье - новое время) // Философия и история культуры. – М., 1985. – С. 25–42.
5. Татаркевич В. Схоластическая философия в Польше // История философии. Античная и средневековая философия. – Пермь: Издательство Пермского Университета, 2000. – С. 471–479.
6. Щегельска Ю. Месіанство, сарматизм, прометеїзм... // Віче. – № 1. – 2008. – С. 51–53.

ТЕМА 10. Чехія та Словачія: історія філософії

Лекція 10

Логіка викладу:

1. Релігійно-філософські погляди Я. Гуса.

2. Філософські погляди Я. Коменського.
3. Й. Добровський про моральні аспекти релігії.
4. Ідеї Я. Коллара про слов'янську солідарність та гуманізм.
5. «Науковчення» Б. Больцано.

Рекомендована література:

1. Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей. – М.: Наука, 1974.
2. Межславянские литературные связи. – М., 1971. – С.5–31.
3. Историография истории южных и западных славян. – М.: Издательство Московского университета, 1987. – с. 132.
4. История южных и западных славян: В 2 Т. Т. 2. Новейшее время: Учебник / Под ред. Г. Ф. Матвеева и З. Е. Ненашевой. – 2-е издание. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – 272 с.
5. Передовые течения философской и социологической мысли народов Восточной Европы в XIX в. // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: изд-во «Мысль», 1971.
6. Силвестров В. В. Проблема преемственности в философской культуре (античность - средневековье - новое время) // Философия и история культуры. – М., 1985. – С. 25–42.
7. Франко І. Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер // Збір. тв.: У 50т. – К. – Т.29. – С. 273–282.

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4
ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН**

ТЕМА 11. Філософія Білорусі

Лекція 11

Логіка викладу:

1. Зародження філософської думки в Білорусії (Ф. Скорина, С. Будний, А. Довгїрд).
2. Обґрунтування ідей суспільного розвитку (Ф. Богушевич, Я. Лучина, А. Гурінович).
3. Формування соціально-політичних поглядів: проблема держави, національне питання (газ. «Северо-западная жизнь», «Гомон» ін.).
4. Філософські ідеї в творчості Я. Купали.

Рекомендована література:

1. Голенищев-Кутузов И. Н. Гуманизм у восточных славян (Украина и Белоруссия). – М.: и-во АН СССР, 1963.
2. Ефремова О. И. Из истории общественной мысли Белоруссии кон. XIX- нач. XX вв. – Минск: Наука и техника, 1972.
3. Короткая Т. П. Религиозная философия в Белоруси нач. XX в. – Минск, 1993.
4. Лосский В. Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. – М.: Центр «СЭИ», 1991.
5. Наш Радавод. – Гродно: ГрГУ, 1993.
6. Очерки истории философской и социальной мысли в Белоруссии. – Мн.: Наука и техника, 1973.
7. Памятники философской мысли Белоруссии XVII-пер. пол. XVIII вв. – Мн.: Наука и техника, 1991.
8. Роголёв А. Ф. Белая Русь и белорусы: В поисках истоков. – Гомель: [б.и.], 1994.
9. Русское православие. Вехи истории. – М.: Изд-во политической литературы, 1989.
10. Человек и история в средневековой мысли русского, украинского и белорусского народов. – К.: Наукова думка, 1987.

5. ТЕМИ, ЗМІСТ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Теми семінарів

- Тема 1. Міфологічно-світоглядні настанови праслов'янства
- Тема 2. Ієрархія світобудови в пам'ятках старослов'янської культури
- Тема 4. Джерела утвердження християнського світогляду в слов'янському світі
- Тема 5. Філософія Болгарії.
- Тема 6. Культура філософування Сербії та Чорногорії..
- Тема 7. Історія філософської думки Хорватії.
- Тема 8. Філософська думка Словенії, Македонії, Боснії та Герцеговини.
- Тема 9. Історія філософської думки Польщі.
- Тема 10. Чехія та Словачія: історія філософії.
- Тема 11. Філософія Білорусі.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. СПЕЦИФІКА ФІЛОСОФСЬКИХ ПОБУДОВ ПРАСЛОВ'ЯНСТВА

ТЕМА 1. Міфологічно-світоглядні настанови праслов'янства

Семінар 1

Методичні рекомендації

Мета: розкрити основні мотиви слов'янської міфології та специфіку формування ментальних структур слов'янських етносів як засновків слов'янської філософії.

Розглядаючи означену тему семінарського заняття, слід звернути увагу на специфічність міфологічної свідомості та її відбиття у реальному житті стародавньої людини. Характеризуючи основні мотиви слов'янської міфології, необхідно відмітити поєднання язичництва та ранніх форм християнства. Прикладом можуть виступати слов'янські міфи про створення людини та стихій.

Зміст практичного заняття:

Вступ до курсу

1. «Віртуальні» сфери життєбуття давніх слов'ян.
2. Основні мотиви слов'янської міфології.
3. Формування металних структур слов'янських етносів.
4. Тотемізм давніх слов'ян.
5. Роль табу у житті давніх слов'ян.
6. Семантика числа «2» у давніх слов'ян.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Виклади давньослов'янських легенд або мітологія. Укладена Я. Ф. Головацьким. – К.: Довіра, 1991. – с. 94.
2. Іларіон, митроп. Дохристиянські вірування українського народу. – К.: Обереги, 1992.
3. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – 2-ге вид. – К.: Либідь, 1991.

Аудиторні завдання:

1. Розкрити основні теорії походження етноніму «слов'яни».
2. Огляд письмових джерел про древніх слов'ян.

3. Охарактеризувати соціальну ієрархію давніх слов'ян. Яким чином міфологічне сприйняття світу відбивалося на соціальній структурі суспільства?
4. Простежити поєднання язичництва та християнства в основних мотивах слов'янської міфології.
5. Розкрити поняття аніматизму, анімізму та антропоморфізму як такі, що становлять основу давнішого дохристиянського вірування.

Рекомендована література:

1. Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу. В 3-х томах. – Москва, 1865–1869.
2. Базлов Г. Н. Русские гусли. История и мифология. – Тверь, 2012.
3. Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса. – М.: Наука, 1983.
4. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. – К.: Дух і літера, 2000.
5. Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей. – М.: Наука, 1974.
6. Іларіон, митроп. Дохристиянські вірування українського народу. – К.: Обереги, 1992.
7. Миролубов Ю. Сакральное Руси. В 2-х томах. – М.: Ассоциация Духовного Единения «Золотой Век», 1990.
8. Павленко Ю. В. Историчний розвиток слов'янського пантеону // Старожитності Русі-України: Зб. наук. статей. – К.: Наукова думка, 1994.
9. Попович М. В. Образ світу у давніх слов'ян // Філософська думка. – № 1. – 1980. – С. 81–94.
10. Потебня А. А. Слово и миф. – М.: Правда, 1989.
11. Славянская мифология. Энциклопедический словарь. – М., 1995.

ТЕМА 2. Ієрархія світобудови в пам'ятках старослов'янської культури

Семінар 2

Методичні рекомендації

Мета: розглянути уявлення про світобудову та людину в світогляді давніх слов'ян, виділити головні риси символізму у світонастанові слов'янських народів.

Вивчаючи ієрархію світобудови у пам'ятках старослов'янської культури, варто згадати міфологему світового дерева, яке символізує вісь (центр) світу та відносно якого моделюється потрійна структура світового простору (правь, явь, навь). Саме відштовхуючись від цієї вісі, у міфологічній структурі мислення слов'ян з'являються такі бінарні опозиції, як: небо – земля, південь – північ, схід – захід, день – ніч, білий – чорний, старий – молодий, свій – чужий, чоловік – жінка тощо.

Розглядаючи роль і місце стихій у міфологічному світогляді давніх слов'ян, слід відмітити їх статус у ранньому та сучасному християнстві.

Характеризуючи уявлення про людину у світогляді давніх слов'ян, важливо зазначити роль її імені як соціальної особистості. В цьому аспекті необхідно розглянути розуміння душі давніми слов'янами.

Зміст практичного заняття:

1. Потрійна структура світобудови, координати світового дерева, основні стихії та їхня символіка.
2. Людина в світогляді давніх слов'ян.
3. Символізм у світонастанові слов'янських народів.
4. Символічна дія у казках слов'янський народів та її філософський підтекст.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Людина в світогляді давніх слов'ян. Моральні, естетичні та правові уявлення // Тарасенко М. Історія філософії України: Підручник для студентів вищ. навч. закладів / М. Тарасенко, М. Русин, І. Бичко та ін. – К., 1994.
2. Іларіон, митроп. Дохристиянські вірування українського народу. – К.: Обереги, 1992.
3. Пропп В. Мифология «волшебной» сказки. – Л.: «Издательство Ленинградского университета», 1986.
4. Топоров В. Н. «Світове дерево»: універсальний образ міфологічної свідомості // Всесвіт. – 1977. – № 6.

Аудиторні завдання:

1. Що символізує світове дерево?
2. Яким чином правь, навь, явь знаходять власне відображення не тільки у вертикальній структурі світу, але й тілі людини?
3. Простежити перехід шанування стихій та їхньої символіки із язичництва до християнства. Навести приклади.
4. Огляд праці митрополита Іларіона «Дохристиянські вірування українського народу».
5. Охарактеризувати опозицію давніх слов'ян: «свій» – «чужий». Яким чином «свій» ставав «чужим» і «чужий» – «своїм»?
6. Чому у давніх слов'ян відсутня опозиція: дух – тіло?

Рекомендована література:

1. Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу. В 3-х томах. – Москва, 1865–1869.
2. Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса. – М.: Наука, 1983.
3. Дворник Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. – К.: Дух і літера, 2000.
4. Иванов В. В., Топоров В.Н. Исследования в области славянских древностей. – М.: Наука, 1974.
5. Кирилюк О. С. Універсально-культурні смисли символу світового дерева // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – Вип. 16.4. – 2006. – С. 72–79.
6. Миролубов Ю. Сакральное Руси. В 2-х томах. – М.: Ассоциация Духовного Единения «Золотой Век», 1990.
7. Попович М. В. Мироззрение древних славян. – К.: Наукова думка, 1985.

ТЕМА 4. Джерела утвердження християнського світогляду в слов'янському світі

Семінар 3

Методичні рекомендації

Мета: розглянути специфіку формування філософської думки слов'ян на тлі перетину християнства та язичництва.

Висвітлюючи означену тему семінарського заняття, слід наголосити на тому, що роль християнства не обмежувалась функцією простого ретранслятора на слов'янський ґрунт здобутків світової культури, зокрема філософії. Адже до цього часу сама слов'янська культура вже почала здійснювати перші кроки на шляху становлення власної самобутної, оригінальної філософської думки. У цьому випадку доцільніше розглядати процес прийняття християнства слов'янськими народами у якості своєрідного каталізатора, що супроводжував процес засвоєння світових ідейних надбань.

Зміст практичного заняття:

1. Особливості прийняття християнства слов'янськими народами. Культ Слова. Проблема інтерпретації Святого Письма.
2. Філософія як відповідь на запити людського життя. Ідея Софії як ідея цілісності світу.
3. Розуміння людини як з'єднуючої ланки між Богом і світом.
4. Слов'янські просвітники: Кирило та Мефодій.
5. Східнослов'янська патристика.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Горський В. С. Справа великих слов'янських просвітників // Філософська думка. – 1986. – № 4. – С. 117–119.
2. Иванова Т. А. У истоков славянской письменности (к переводческой деятельности Мефодия) // Культурное наследие Древней Руси. – М., 1976.
3. Флоря Б. Н., Турилов А. А., Иванов С. А. Судьбы кирилло-мефодьевской традиции после Кирилла и Мефодия. – СПб.: «Алетейя», 2000.

Аудиторні завдання:

1. Чи вплинуло прийняття християнства на інтелектуальний розвиток слов'янських земель?
2. Охарактеризувати постать «любомудра» – філософа та розуміння філософії у давніх слов'ян.
3. Яке семантичне наповнення мали терміни: «тіло», «плоть», «душа», «дух» в ранніх пам'ятках слов'янської філософської культури?

Рекомендована література:

1. Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей. – М.: Наука, 1974.
2. Лосский В. Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. – М.: Центр «СЭИ», 1991.
3. Попович М. В. Мироззрение древних славян. – К.: Наукова думка, 1985.
4. Потебня А. А. Слово и миф. – М.: Правда, 1989.

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2
ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА ПІВДЕННОСЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ**

ТЕМА 5. Філософія Болгарії

Семінар 4

Методичні рекомендації

Мета: розглянути основні періоди зародження, становлення та розвитку філософської культури Болгарії.

Досліджуючи філософську думку періоду Першого Болгарського царства, необхідно звернути увагу на перші спроби тлумачення Книги Буття. Зокрема слід зупинитись на появі жанру Шестоднева, постановку в ньому онтологічних, гносеологічних і етичних проблем, розкриття природничо-наукових уявлень про світ.

Зміст практичного заняття:

1. Філософська культура Першого Болгарського царства.
2. Поширення християнських єресей та ісихазму.

3. Болгарське Відродження та сучасна філософська думка Болгарії.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Болгарские мыслители. Х. Ботев // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. - М.: «Мысль», 1971. – С. 195–196.
2. Иоанн Экзарх Болгарский. Шестоднев: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old-ru.ru/02-7-1.html>.
3. Калиганов И., Польшванний Д. Родник златоструйный. Памятники болгарской литературы IX—XVIII веков. – М.: Художественная литература, 1990.

Аудиторні завдання:

1. Визначити загальні риси філософської думки Першого Болгарського царства.
2. Розкрити ідеал людини з точки зору богомилів, адамітів, ворлаамітів та ісихазму.
3. Охарактеризувати основні положення натурфілософської системи Петра Берона.
4. Що таке «панславізм»? Чи можна розцінювати ідеї панславізму як соціальну утопію?

Рекомендована література:

1. Ангелов Д. Богомилство в Болгарии / Перевод с болгарського Н. Н. Соколовой. – М.: Издательство иностранной литературы, 1954.
2. Античная балканистика. Этногенез Балкан и Северного Причерноморья. Лингвистика, история, археология. – М.: Наука, 1980.
3. Бичваров М. Д., Горский В.С. Україно-болгарські філософські зв'язки (друга половина XIX ст.). – К.: Наукова думка, 1966.
4. Историография истории южных и западных славян. – М.: Издательство Московского университета, 1987. – с. 132.
5. Климент Охридски: Сборник от статии по случаи 1050 години от смърта му. – София, 1976. – С. 12–145.
6. Передовые течения философской и социологической мысли народов Восточной Европы в XIX в. // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: Мысль, 1971.
7. Попруженко М. Из истории религиозного движения в Болгарии в XVI веке. – София, 1928.
8. Прохоров Г. М. Исихазм и общественная мысль в Восточной Европе в XIV в. // ТОДРЛ. Т. XXIII. – 1968. – С. 86–108.

ТЕМА 6. Культура філософування Сербії та Чорногорії

Семінар 5

Методичні рекомендації

Мета: висвітлити основні етапи становлення філософської думки Сербії та Чорногорії. Розглянути філософську спадщину Досітея Обрадовича, Світозара Марковича та ін.

При підготовці до семінарського заняття означеної теми слід взяти до уваги, що систематичне заняття філософією у Сербії та Чорногорії починається лише на початку 19-го століття (історична зумовленість).

Зміст практичного заняття:

1. Особливості розповсюдження ідей християнства в Сербії.
2. Філософська концепція Досітея (Дмитра) Обрадовича.
3. Сербське національне відродження (Вук Караджич, Костянтин Бранкович, Дмитріє Матіч та ін.)

4. Утопічний соціалізм Світозара Марковича.
5. Новітня філософія у Сербії.
6. Філософська спадщина Петра Негоша.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Маркович М. Маркс об отчуждении // Вопросы философии. – 1989. – № 9. – С. 36–51.
2. Сербские мыслители. С. Маркович // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: «Мысль», 1971. – С. 196–197.
3. Стоянович С. От марксизма к постмарксизму // Вопросы философии. – 1990. – № 1. – С.147–154.

Аудиторні завдання:

1. Охарактеризувати основні філософські ідеї доби національного відродження Сербії.

Рекомендована література:

1. Гайдук В. П. Народные ереси и религиозность в исследованиях Делио Кантимори // Дантовские чтения. – М., 1985. – С. 276–279.
2. Вулетиц В. Проблемы типологии и романтизма в русской и сербской литературах: Действительность. Искусство. Традиции. – М., 1980. – С. 65–83.
3. История южных и западных славян: В 2 Т. Т. 2. Новейшее время: Учебник / Под ред. Г.Ф. Матвеева и З.Е. Ненашевой. – 2-е издание. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – 272 с.
4. Лосский В. Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. – М.: Центр «СЭИ», 1991.
5. Передовые течения философской и социологической мысли народов Восточной Европы в XIX в. // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: Мысль, 1971.
6. Slobodan G. Markovich. Dositej Obradovich (Dositej Obradović): The Man who introduced Modernity to the Serbs // The South Slav Journal. – Vol. 30. – No. 3–4. – Pp. 5–27.

ТЕМА 7. Історія філософської думки Хорватії

Семінар 6

Методичні рекомендації

Мета: ознайомити студентів з визначальними періодами розвитку філософської думки Хорватії. Розглянути наукові здобутки окремих представників філософської спадщини минулого й теперішнього Хорватії.

Розглядаючи означену тему семінарського заняття, слід звернути увагу на те, що вагомі філософські праці на хорватських землях з'являються лише наприкінці 15-го століття. У більшій частині цих робіт домінує релігійна думка, втілена у традиційних вченнях схоластики, представлені двома її основними напрямками: томізмом та скотізмом. Роботи, для яких характерне вільне філософування, зустрічаються досить рідко (Юрай Драгішич, Скот Бенко Бенковіч, Марко Маруліч).

Не беручи до уваги філософів Дубровницької комуни, про повноцінний розвиток філософської культури на хорватських землях можна говорити, починаючи від рубежу 18-го та 19-го століть.

Зміст практичного заняття:

1. Філософські погляди Германа Далматина.
2. Філософи Дубровницької комуни.
3. Хорватське національне відродження. Ілліризм.

4. Основні представники сучасної хорватської філософії.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Філософські погляди Гая Людевіта.

Аудиторні завдання:

1. Розкрити основні положення натуралістичної філософії Германа Далматина. На яких вчення базувалася його авторська праця «По суті»?
2. Охарактеризувати основні напрямки діяльності філософів Дубровницької комуни.

Рекомендована література:

1. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. – К.: Дух і літера, 2000.
2. История южных и западных славян: В 2 Т. Т. 2. Новейшее время: Учебник / Под ред. Г. Ф. Матвеева и З. Е. Ненашевой. – 2-е издание. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – 272 с.
3. Лешиловская М. Иллиризм. К истории хорватского национального возрождения. – М., 1986.
4. Передовые течения философской и социологической мысли народов Восточной Европы в XIX в. // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: Мысль, 1971.
5. Славянские культуры в эпоху формирования и развития славянских наций, XVIII–XIX вв.: материалы Междунар. конф. ЮНЕСКО. – М., 1978.

ТЕМА 8. Філософська думка Словенії, Македонії, Боснії та Герцеговини

Семинар 7

Методичні рекомендації

Мета: ознайомитись із сучасними представниками філософської культури Словенії, Македонії, Боснії та Герцеговини.

Уродженцями Македонії є такі філософи, як Аристотель, Кирил та Мефодій, Філофей Коккін, Ісідор Київський та багато інших. Однак більшість з них були етнічними греками та відповідно вивчаються як філософи Греції. Тому, досліджуючи історію філософської думки Македонії, доцільно зосередити власну увагу на розгляді більш пізніх її періодів та сучасності (Мітко Ілієвські, Богоміл Джюзел, Дімітар Дімітров).

Вивчаючи специфіку становлення філософської культури Боснії та Герцеговини, необхідно враховувати історичні умови її формування та релігійний склад населення.

Зміст практичного заняття:

1. Філософська культура Словенії.
2. Філософи Македонії.
3. Специфіка становлення філософської культури Боснії та Герцеговини.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Відео робота Славоя Жижека – «Кіногід збоченця».
2. Селимович М. М. Дервиш и смерть. Крепость : Романы : Пер. с серб.-хорв. – М.: Радуга, 1987. – 605 с.

Аудиторні завдання:

1. Розкрити основні положення універсальної науки Йозефа Міслея.
2. Висвітлити психоаналітичні погляди Славоя Жижека на прикладі його відео роботи «Кіногід збоченця».
3. Розкрити основні філософські ідеї твору Алії Ізетбеговича «Ісламська декларація».

Рекомендована література:

1. История южных и западных славян: В 2 Т. Т. 2. Новейшее время: Учебник / Под ред. Г. Ф. Матвеева и З. Е. Ненашевой. – 2-е издание. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – 272 с
2. Передовые течения философской и социологической мысли народов Восточной Европы в XIX в. // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: Мысль, 1971.

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.
ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА ЗАХІДНОГО СЛОВ'ЯНСТВА**

ТЕМА 9. Історія філософської думки Польщі

Семінар 8, 9

Методичні рекомендації

Мета: розглянути специфіку філософської культури Польщі та її основних представників.

Досліджуючи означену тему семінарського заняття, необхідно відмітити, що філософська думка Польщі бере свій початок із другої половини 14-го століття та розвивається у руслі основних напрямів східноєвропейської філософії.

Польське Просвітництво виникає в останній третині 18-го століття, а головні філософські роботи цього часу вже відносяться до 19-го століття. Важливо відзначити, що хоча польське Просвітництво і знаходилося під впливом французької філософії, його філософські здобутки не були простою ретрансляцією вчень французьких філософів, а містили в собі багато оригінальних ідей. Поряд із цим у Польщі з'являється такий самобутній прояв національної філософії, як сарматизм – перші зачатки польського месіанізму.

Зміст практичного заняття:

1. Культурно-історичні передумови становлення філософської думки в Польщі.
2. Рецепція ідей християнської історії в польських хроніках: «Великопольська хроніка» та «Свентокшиські хроніки».
3. Краківська школа: схоластика 15-го ст., етична проблематика, ренесансно-гуманістичні вчення.
4. Микола Рей (1505–1569) – теорія «досконалої людини».
5. Проблема єдності слов'янських народів у працях Станіслава Оріховського (Ожеховського) (1513–1569).
6. Синтез гуманістичних та природничо-наукових ідей у вченні М. Коперника.
7. Просвітницькі тенденції у Польщі. Я. Снядецький, С. Сташці, Г. Коллонтай, І. Лелевель, Є. Снядецький.
8. Філософія польського месіанізму.
9. Феноменологічна філософія Р. Ингардена.
10. Папа Іван Павло II: життєвий шлях і філософська спадщина.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Нарский И. С. Из истории общественно-политич. и философской мысли в Польше XVII–XIX вв. – М.: Наука, 1956.
2. Польские мыслители конца XVIII первой половины XIX в. // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: изд-во «Мысль», 1971. – С. 193–195.

3. Татаркевич В. Схоластическая философия в Польше // История философии. Античная и средневековая философия. – Пермь: Издательство Пермского Университета, 2000. – С. 471–479.

Аудиторні завдання:

1. У чому міститься сутність боротьби «старої» та «нової» шкіл Краківської схоластики?
2. Що таке свобода та справедливість з точки зору Станіслава Оріховського?
3. Розкрити концепцію особистості та вчинку Папи Івана Павла II.

Рекомендована література:

1. Историография истории южных и западных славян. – М.: Издательство Московского университета, 1987. – с. 132.
2. История южных и западных славян: В 2 Т. Т. 2. Новейшее время: Учебник / Под ред. Г. Ф. Матвеева и З. Е. Ненашевой. – 2-е издание. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – 272 с.
3. Силвестров В. В. Проблема преемственности в философской культуре (античность – средневековье – новое время) // Философия и история культуры. – М., 1985. – С. 25–42.
4. Сломский В. Польская философия: особенности и перспективы / В. Сломский // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2008. – Вип. 35. – С. 181–191.
5. Щегельска Ю. Месіанство, сарматизм, прометеїзм... // Віче. – № 1. – 2008. – С. 51–53.

ТЕМА 10. Чехія та Словачія: історія філософії

Семинар 10

Методичні рекомендації

Мета: розкриття основних засад розвитку філософської культури Чехії та Словачії.

Розгляд основної філософської спадщини Чехії та Словачії можна починати лише з кінця 18-го століття, оскільки внаслідок тривалого господарювання схоластики та неосхоластики самостійна національна філософська думка була відсутня. Виключеннями із цього ряду можуть бути філософські погляди Яна Гуса та Яна Коменського.

Зміст практичного заняття:

1. Релігійно-філософські погляди Я. Гуса.
2. Філософські погляди Я. Коменського.
3. Й. Добровський про моральні аспекти релігії.
4. Ідеї Яна Коллара про слов'янську солідарність та гуманізм.
5. «Науковчення» Бернардо Больцано.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Больцано Б. Наукоучение // Антология чешской и словацкой философии. – М.: Мысль, 1982. – С. 194–218.
2. Гус Я. Из трактату «Про Церкву» // Хроніка-2000. «Україна - Чехія». Ч.І. – № 25–26. – К., 1999. – С. 89–106.
3. Добровский Й. Лекции о практической стороне в христианской религии. // Антология чешской и словацкой философии. – М.: Мысль, 1982. – С. 188–192.
4. Коллар Я. О литературной взаимности // Антология чешской и словацкой философии. – М.: Мысль, 1982. – С.233–240.
5. Коменский Я. А. Автобиография // Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения в 2-х т. – М., 1982. – Т. 1. – С. 25–73.
6. Коменский Я. А. Предвестник всеобщей мудрости // Избранные педагогические сочинения в 2-х т. – М., 1982. – Т.1. – С. 477–527.

7. Коменський Я. Лабіринт світу й рай серця (фрагменти) // Хроніка-2000. – «Україна-Чехія». Ч.І. – № 25–26. – К., 1999. – С. 125–150.

Аудиторні завдання:

1. Розкрити поняття «Пансофії» Коменського.
2. Яким чином Коменський інтерпретував людину?
3. Розкрити співвідношення логіки та гносеології у «Науковченні» Больцано.

Рекомендована література:

1. Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей. – М.: Наука, 1974.
2. Межславянские литературные связи. – М., 1971. – С. 5–31.
3. Историография истории южных и западных славян. – М.: Издательство Московского университета, 1987. – с. 132.
4. История южных и западных славян: В 2 т. Т. 2. Новейшее время: Учебник / Под ред. Г. Ф. Матвеева и З. Е. Ненашевой. – 2-е издание. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – 272 с.
5. Передовые течения философской и социологической мысли народов Восточной Европы в XIX в. // Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: Мысль, 1971.
6. Силвестров В. В. Проблема преемственности в философской культуре (античность – средневековье – новое время) // Философия и история культуры. – М., 1985. – С. 25–42.
7. Франко І. Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер // Збір. тв.: У 50т. – К.- Т.29. – С. 273–282.

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4.
ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН**

ТЕМА 11. Філософія Білорусі

Семинар 11

Методичні рекомендації

Мета: розглянути зародження, становлення та розвиток філософської думки Білорусі.

У якості історичних та культурних передумов зародження філософської думки в Білорусі (кінець 14-го століття) слід розглядати філософську спадщину Київської Русі.

Зміст практичного заняття:

1. Зародження філософської думки в Білорусі (Ф. Скорина, С. Будний, А. Довгїрд).
2. Обґрунтування ідей суспільного розвитку (Ф. Богушевич, Я. Лучина, А. Гурінович).
3. Формування соціально-політичних поглядів: проблема держави, національне питання (газ. «Северо-западная жизнь», «Гомон» ін.).
4. Філософські ідеї в творчості Я. Купали.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Белоруссия // Антология мировой философии, в 4-х т. – М., 1972. – Т.4. – С. 524–539.
2. Белоруссия и Литва. Глава VIII. // История философии в СССР в пяти тт. – М., 1968. – Т. 1. – С. 227–242.
3. Белоруссия и Литва. Глава XVIII. // История философии в СССР в пяти тт. – М., 1968. – Т. 3. – С. 515–522.
4. Очерки по истории философской и общественно-политической мысли народов СССР. Т. II. – М., 1956.

Аудиторні завдання:

1. У чому полягає специфіка Національного відродження білоруської культури?
2. Три виміри людини за Франциском Скориною.
3. У чому полягає найвищий принцип моралі за Аніолом Довгірдом?

Рекомендована література:

1. Голенищев-Кутузов И. Н. Гуманизм у восточных славян (Украина и Белоруссия). – М.: и-во АН СССР, 1963.
2. Ефремова О. И. Из истории общественной мысли Белоруссии кон. XIX- нач. XX вв. – Мн.: Наука и техника, 1972.
3. Короткая Т. П. Религиозная философия в Белоруси нач. XX в. – Мн., 1993.
4. Лосский В. Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. – М.: Центр «СЭИ», 1991.
5. Наш Радавод. – Гродно: ГрГУ, 1993.
6. Очерки истории философской и социальной мысли в Белоруссии. – Мн.: Наука и техника, 1973.
7. Памятники философской мысли Белоруссии XVII-пер. пол. XVIII вв. – Мн.: Наука и техника, 1991.
8. Подокшин С. А. Реформация и общественная мысль Белоруссии и Литвы. – Мн., 1970.
9. Подокшин С. А. Скорина и Будный: Очерки философских взглядов. – Мн., 1970.
10. Подокшин С. А. Франциск Скорина. – М., 1981.
11. Рогалёв А. Ф. Белая Русь и белорусы: В поисках истоков. – Гомель: [б.и.], 1994.
12. Русское православие. Вехи истории. – М.: Изд-во политической литературы, 1989.
13. Человек и история в средневековой мысли русского, украинского и белорусского народов. – К.: Наукова думка, 1987.

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

Теми для самостійної роботи

ТЕМА 3. Від міфу до епосу: героїчне в епосі.

ТЕМА 12. Особливості екзистенційної традиції української філософії.

ТЕМА 13. Специфіка російської філософської свідомості на тлі загальнослов'янської філософії.

Мета і завдання самостійної роботи студентів

Самостійна робота студентів зорієнтована на модульно-рейтингову систему оцінювання знань, вона є базовим елементом університетської освіти, закономірним продовженням лекційної роботи викладача та студента і виявленням організованості студента, рівнем оволодіння матеріалом курсу.

Самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять та передбачає: 1) вироблення умінь опрацювання наукової та довідкової літератури; 2) вироблення навичок самостійного дослідження конкретного філософського матеріалу.

Результативність самостійної роботи студентів здійснюється різними формами контролю та оцінюється кількістю балів, передбаченими Положенням про модульно-рейтингову систему оцінювання знань студентів з дисциплін, викладання яких забезпечує кафедра філософії.

У першу чергу студентам необхідно максимально використати потенціал лекційного матеріалу, рекомендованої літератури, консультацій з викладачем.

Форми організації самостійної роботи

Основною формою контролю за самостійною роботою студентів з курсу «Історія слов'янської філософії» є рівень знань при написанні модульних контрольних робіт, рефератів, здатність до філософського мислення, виявлених при різних формах контрольного опитування, в тому числі і під час лекцій, співбесід.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

СПЕЦИФІКА ФІЛОСОФСЬКИХ ПОБУДОВ ПРАСЛОВ'ЯНСТВА

ТЕМА 3. Від міфу до епосу: героїчне в епосі

Методичні рекомендації: вивчаючи загальні закономірності та особливості становлення ранніх форм народної епіки, особливу увагу слід звернути на такі групи епічних пам'яток, як героїко-новелістичні билини та юнацькі пісні.

Перелік питань для самостійної роботи:

1. Загальні закономірності і особливості становлення ранніх форм народної епіки.
2. Героїка історичного епосу.
3. Міжслов'янські культурні зв'язки як фактор взаємозбагачення національних культур.

Рекомендована література:

1. Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей. – М.: Наука, 1974.
2. Путилов Б. Н. Русский и южнославянский героический эпос. Сравнительно-типологическое исследование. – М., 1971.

3. Славянские культуры в эпоху формирования и развития славянских наций, XVIII–XIX вв.: материалы Междунар. конф. ЮНЕСКО. – М., 1978.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

ТЕМА 12. Особливості екзистенційної традиції української філософії

Методичні рекомендації: як особлива форма самоусвідомлення національної культури, філософія в Україні існувала в тісному взаємозв'язку з суспільно-громадською, політичною, науковою та релігійною думкою.

Важливо відмітити, що як і кожній національній філософії, українській властиві свої типові риси, що сформувалися на основі національного характеру, так званої «української душі». До них належать: кордоцентризм – розуміння дійсності не стільки мисленням, скільки «серцем» - емоціями, почуттями, внутрішнім, «душею»; антропоцентризм - спрямованість на людину, осмислення її сутності і в цьому зв'язку – можливості здобуття щастя в звичайному житті; екзистенційність – гостре переживання життя, даного моменту існування, здатність «пропускати» загальноприйняті цінності крізь особистий життєвий досвід, щоб таким чином знайти «правду», сенс, мету власного життя; «софійність», толерантність і діалогічність – терпимість, гідне ставлення до різних проявів незгоди зі своїми принциповими ідеями, прагнення вести з ними коректну дискусію.

Філософія в Україні часто існувала не у цілісності філософських систем, а у вигляді масштабу ідей, виражених у літературі, поезії, публіцистиці.

Перелік питань для самостійної роботи:

1. Київська школа неогегельянства (П. С.Авсенєв, С. С. Гогоцький, О. М. Новицький).
2. Вплив на російську філософію екзистенційної традиції української філософії.
3. Феномен М. Гоголя.
4. «Філософія серця» П. Юркевича.
5. Київська школа екзистенційної філософії (М. Бердяєв, Л. Шестов, В. Зеньковський).

Рекомендована література:

1. Бичко І. В. Ментальна співзвучність української та європейської філософської традиції: «Кордоцентричні мотиви» // Київські обрії: історико-філософські нариси. – К.: Стило, 1997. – С. 316–337.
2. Бовсунівська Т. Феномен українського романтизму. – К.: Правда Ярославичів, 1998.
3. Бычко А. К. Народная мудрость .Руси: анализ философа. – К.: Вища школа, Изд – во при Киев.ун–та, 1988.
4. Голенищев-Кутузов И. Н. Гуманизм у восточных славян (Украина и Белоруссия). – М.: и-во АН СССР, 1963.
5. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. – К.: Дніпро, 1993.
6. История философии в СССР: В 5 т. – М.: Наука, 1968.
7. Історія філософії на Україні. У 3 томах / За ред. В. І. Шинкарука. – К.: Наукова думка, 1987.
8. Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: «Мысль», 1971.
9. Очерки по истории философской и общественно-политической мысли народов СССР. В двух томах / Под редакцией Г.Васецкого и М.Иовчука. – М.: Изд-во АН СССР, 1955.
10. Сковорода Г. С. Собрание сочинения: В 2 т. – К.: Наукова думка, 1973.
11. Татаркевич В. Історія філософії. В 3-х томах. – К.: Свічадо, 2006.

12. Человек и история в средневековой мысли русского, украинского и белорусского народов. – К.: Наукова думка, 1987.
13. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph.htm>.
14. Юркевич П. Д. Философские произведения. – М.: Правда, 1990.

ТЕМА 13. Специфіка російської філософської свідомості на тлі загальнослов'янської філософії

Методичні рекомендації: аналіз історичних джерел показує, що про розвиток філософії в Росії в XI–XVIII ст. можна говорити з великим упередженням. Це відзначає і російський дослідник М. О. Лосський, який власну «Історію російської філософії» починає з XIX ст. З цього періоду російське філософське мислення демонструє ряд оригінальних концептуальних позицій, орієнтованих на загальнолюдські цінності християнства. Однак варто звернути увагу на початкові кроки російської філософської культури та науки у XVII–XVIII ст., що означилися як «європеїзація» Росії.

Перелік питань для самостійної роботи:

1. Початкові кроки російської філософської культури і науки у XVII–XVIII ст. (В. М. Татищев, А. Д. Кантемир, М. В. Ломоносов, О. М. Радищев).
2. Ідеї слов'янофільства в російській філософії (О. С. Хомяков, І. В. Киреевський).
3. Російська релігійна філософія XIX–XX ст.
4. «Філософія космізму» в творчості К. Е. Цюлковського, О. Л. Чижевського, В. І. Вернадського.

Рекомендована література:

1. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. – К.: Дніпро, 1993.
2. История философии в СССР: В 5 т. – М.: Наука, 1968.
3. Історія філософії на Україні. У 3 томах / За ред. В. І. Шинкарука. – К.: Наукова думка, 1987.
4. Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: «Мысль», 1971.
5. Очерки по истории философской и общественно-политической мысли народов СССР. В двух томах / Под редакцией Г. Васецкого и М. Иовчука. – М.: Изд-во АН СССР, 1955.
6. Татаркевич В. Історія філософії. В 3-х томах. – К.: Свічадо, 2006.
7. Человек и история в средневековой мысли русского, украинского и белорусского народов. – К.: Наукова думка, 1987.

7. ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Протягом семестру студенти виконують одне індивідуальне навчально-дослідне завдання, яке є невід'ємною частиною самостійної роботи.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання студент виконує за рахунок годин самостійної роботи під керівництвом викладача. Завдання виконується у формі реферату згідно із запропонованими темами. Це повинно сприяти розвитку навичок самостійного вивчення та цілеспрямованого аналізу конкретного питання за літературними джерелами.

Вказівки до підготовки рефератів. Реферат з курсу «Історія слов'янської філософії» є необхідним елементом навчального процесу. Мета даного виду роботи – набуття навичок самостійного осмислення наукової літератури, поглиблене дослідження обраної проблематики, співставлення різних позицій тощо. Виступаючи одним з основних засобів організації самостійної роботи студента в міжсесійний період, письмові роботи є формою звітності про власні навчальні досягнення студента, рівень його знань і ставлення до учбової дисципліни.

До комплексу вимог щодо написання реферату включаються: вимоги до змісту роботи, її структури та оформлення.

Структура реферату має містити наступні елементи:

- титульна сторінка,
- зміст,
- вступ,
- основна частина (розділи, пункти і підпункти),
- висновки,
- список використаних джерел.

Вимоги до оформлення реферату:

1. Робота повинна бути надрукована грамотно.
2. В тексті не допускаються неточність цитат, закреслення, скорочення слів (крім загальноприйнятих).
3. На титульному листі обов'язково вказується тема, назва факультету, номер курсу і назва групи, де навчається студент, прізвище та ініціали автора, науковий ступінь, звання і прізвище з ініціалами викладача.
4. Набір тексту здійснюється стандартним 14 шрифтом Times New Roman; назви розділів краще набирати 14-м шрифтом (усі великі напівжирні), а пункти і підпункти виділяти напівжирним курсивом; міжрядковий інтервал – 1,5; відступ в абзацах – 1,25 см; текст реферату необхідно друкувати, залишаючи береги таких розмірів: лівий – 25 мм, правий – 15 мм, верхній – 20 мм, нижній – 20 мм; посилання на літературу здійснюється в квадратних дужках, де перша цифра - номер джерела за списком, друга - номер сторінки, наприклад [5, с. 134]; обсяг реферату – 15-20 сторінок, сторінки нумеруються у верхньому правому куті, титульний лист та зміст не нумеруються.
5. В кінці роботи наводиться перелік використаної літератури за алфавітом. Дані про джерела наводяться в повному обсязі.

Реферат захищається на семінарському занятті.

Критерії оцінювання ІНДЗ:

12 балів – максимальна кількість балів передбачає, що виконані всі вимоги до написання й захисту реферату: позначені проблема й обґрунтована її актуальність, зроблений аналіз різних точок зору на проблему й логічно викладена власна позиція, сформульовані

висновки, тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотримані вимоги до зовнішнього оформлення, дані правильні відповіді на додаткові питання.

10–11 балів – мають місце незначні недоліки в оформленні роботи.

7–9 балів – основні вимоги до реферату і його захисту виконані, але при цьому допущені деякі недоліки: не чіткі висновки, наявні певні неточності у викладенні матеріалу, є незначні недоліки в оформленні роботи.

4–6 балів – основні вимоги до реферату і його захисту виконані, але при цьому допущені недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу; відсутня логічна послідовність у судженнях; не витриманий обсяг реферату; є недоліки в оформленні; на додаткові питання при захисті дані неповні відповіді.

1–3 балів – є істотні відступи від вимог до реферування. Зокрема: тема розкрита лише частково; допущені фактичні помилки в змісті реферату або при відповіді на додаткові питання; під час захисту відсутній висновок.

0 балів – тема реферату не розкрита, виявляється істотне незрозуміння проблеми.

МОЖЛИВІ ВАРІАНТИ ТЕМ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ

1. Філософське вчення Томаша Масарика.
2. Філософія історії Яна Паточки.
3. Онтологічні та гносеологічні погляди Франтішека Палацького.
4. Філософські погляди Людовита Штура.
5. Релігійно-філософські погляди Яна Гуса.
6. Феноменологічна теорія літератури Романа Інгардена.
7. Етичні та політичні погляди Себастіана Петриція.
8. Анджей Моджевський: проблема держави.
9. Етика богомилів.
10. Адаміти: історія та сучасність.
11. Філософські ідеї творчості Яна Купали.
12. Романтична історіософія: Адам Міцкевич, Юліуш Словацький.
13. Польське гегельянство: філософія історії Августа Цешковського, Генріка Каменського, Едварда Дембовського.
14. Теорія цінностей Флоріана Знанецького.
15. Просвітницький раціоналізм Яна Лауренці.
16. Краківське коло: синтез католицької думки та формально-логічних досліджень (Юзеф Бохенський, Ян Саламуха, Ян Древновський).
17. Етико-філософські погляди Григорія Кониського.
18. «Слово про закон та благодать» Іларіона: ідея розповсюдження християнської віри.
19. Філософські погляди Желю Желева. Критика тоталітаризму.

8. КОНТРОЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрити основні теорії походження етноніму «слов'яни».
2. Охарактеризувати соціальну ієрархію давніх слов'ян. Яким чином міфологічне сприйняття світу відбивалося на соціальній структурі суспільства?
3. Поєднання язичництва та християнства в основних мотивах слов'янської міфології.
4. Розкрити поняття аніматизму, анімізму та антропоморфізму як такі, що становлять основу давнішого дохристиянського вірування.
5. Що символізує Світове Дерево?
6. Охарактеризувати опозицію давніх слов'ян: «свій» – «чужий». Яким чином «свій» ставав «чужим» і «чужий» – «своїм»?
7. Чому у давніх слов'ян відсутня опозиція: дух – тіло?
8. Охарактеризувати постать «любомудра» – філософа та розуміння філософії у давніх слов'ян.
9. Яке семантичне наповнення мали терміни: «тіло», «плоть», «душа», «дух» в ранніх пам'ятках слов'янської філософської культури?
10. Визначити загальні риси філософської думки Першого Болгарського царства.
11. Розкрити ідеал людини з точки зору богомилів, адамітів, ворлаамітів та ісихазму.
12. Охарактеризувати основні положення натурфілософської системи Петра Берона.
13. Охарактеризувати основні філософські ідеї доби національного відродження Сербії.
14. Що таке «панславізм»? Чи можна розцінювати ідеї панславізму як соціальну утопію?
15. Розкрити основні положення натуралістичної філософії Германа Далматина. На яких вчення базувалася його авторська праця «По суті»?
16. Охарактеризувати основні напрямки діяльності філософів Дубровницької комуни.
17. Розкрити основні положення універсальної науки Йозефа Міслея.
18. Висвітлити психоаналітичні погляди Славоя Жижека.
19. Розкрити основні філософські ідеї твору Алії Изетбеговича «Ісламська декларація»
20. В чому міститься сутність боротьби «старої» та «нової» шкіл Краківської схоластики?
21. Що таке свобода та справедливість з точки зору Станіслава Оріховського?
22. Розкрити концепцію особистості та вчинку Папи Івана Павла II.
23. Розкрити поняття «Пансофії» Коменського.
24. Яким чином Коменський інтерпретував людину?
25. Розкрити співвідношення логіки та гносеології в «Науковченні» Больцано.
26. В чому полягає специфіка Національного відродження білоруської культури?
27. Три виміри людини за Франциском Скориною.
28. В чому полягає найвищий принцип моралі за Аніолом Довгїрдом?

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Основні мотиви слов'янської міфології.
2. Формування металних структур слов'янських етносів.
3. Тотемізм давніх слов'ян.
4. Роль табу у житті давніх слов'ян.
5. Потрійна структура світобудови, координати світового дерева, основні стихії та їхня символіка.
6. Людина в світогляді давніх слов'ян.
7. Символізм у світонастанові слов'янських народів.
8. Символічна дія у казках слов'янських народів та її філософський підтекст.
9. Особливості прийняття християнства слов'янськими народами. Культ Слова. Проблема інтерпретації Святого Письма.
10. Філософія як відповідь на запити людського життя. Ідея Софії як ідея цілісності світу.

11. Розуміння людини як з'єднуючої ланки між Богом і світом.
12. Слов'янські просвітники: Кирило та Мефодій.
13. Східнослов'янська патристика.
14. Філософська думка першого Болгарського царства.
15. Поширення християнських єресей та ісихазму.
16. Болгарське Відродження та сучасна філософська думка Болгарії.
17. Особливості розповсюдження ідей християнства в Сербії.
18. Філософська концепція Досітея (Дмитра) Обрадовича.
19. Сербське національне відродження (Вук Караджич, Костянтин Бранкович, Дмитріє Матіч та ін.)
20. Утопічний соціалізм Світозара Марковича.
21. Новітня філософія у Сербії.
22. Філософська спадщина Петра Негоша.
23. Філософські погляди Германа Далматина.
24. Філософи Дубровницької комуни.
25. Хорватське національне відродження. Ілліризм.
26. Основні представники сучасної хорватської філософії.
27. Філософська культура Словенії.
28. Філософи Македонії.
29. Специфіка становлення філософської культури Боснії та Герцеговини.
30. Культурно-історичні передумови становлення філософської думки в Польщі.
31. Рецепція ідей християнської історії в польських хроніках: «Великопольська хроніка» та «Свентокшиські хроніки».
32. Краківська школа: схоластика 15-го ст., етична проблематика, ренесансно-гуманістичні вчення.
33. Микола Рей (1505–1569) – теорія «досконалої людини».
34. Проблема єдності слов'янських народів у працях Станіслава Оріховського.
35. Синтез гуманістичних та природничо-наукових ідей у вченні М. Коперника.
36. Просвітницькі тенденції у Польщі. Я. Снядецький, С. Сташці, Г. Коллонтай, І. Лелевель
37. Філософія польського месіанізму.
38. Феноменологічна філософія Р.Інгардена.
39. Папа Іван Павло II: життєвий шлях і філософська спадщина.
40. Релігійно-філософські погляди Я. Гуса.
41. Філософські погляди Я. Коменського.
42. Й. Добровський про моральні аспекти релігії.
43. Ідеї Яна Коллара про слов'янську солідарність та гуманізм.
44. «Науковчення» Бернардо Больцано.
45. Зародження філософської думки в Білорусі (Ф. Скорина, С. Будний, А. Довгїрд).
46. Обґрунтування ідей суспільного розвитку (Ф. Богушевич, Я. Лучина, А. Гурінович).
47. Філософські ідеї в творчості Я. Купали.
48. Загальні закономірності і особливості становлення ранніх форм народної епіки.
49. Міжслов'янські культурні зв'язки як фактор взаємозбагачення національних культур.
50. Київська школа неогегельянства (П. С.Авсен'єв, С. С. Гогоцький, О. М. Новицький).
51. Вплив на російську філософію екзистенційної традиції української філософії.
52. Феномен М. Гоголя.
53. «Філософія серця» П. Юркевича.
54. Київська школа екзистенційної філософії (М. Бердяєв, Л. Шестов, В. Зеньковський).
55. Початкові кроки російської філософської культури і науки у XV–XVIII ст. (В. М. Татіщев, А. Д. Кантемир, М. В. Ломоносов О. М. Радищев).
56. Ідеї слов'янофільства в російській філософії (О. С. Хомяков, І. В. Кирєєвський).
57. «Філософія космізму» в творчості К. Е. Ціолковського, О. Л. Чижевського, В. І. Вернадського.

9. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Балканістика – сукупність наукових дисциплін гуманітарного циклу, що мають спільний об'єкт дослідження, – регіон Балканського півострова. До кола балканістичних студій зараховують вивчення мов, літератур, історії, фольклору, явищ суспільно-політичного життя балканських держав: Греції, Албанії, Болгарії, Сербії і Чорногорії, Македонії, Румунії, Хорватії, Боснії та Герцеговини (часом зараховують і Словенію), а також народів, народностей, етнічних груп, які проживають на їхній території.

Богомільство – єретичний рух на Балканах, виник на початку X століття у Македонії та поширився на Болгарське царство, Сербію та Боснію. Богомільство власній назві завдячує імені отця Богоміла, який вважається засновником єресі.

Богомільство не визнавало божественного походження матеріального світу, сприймало людське життя як вічну боротьбу Духа за звільнення від кайданів матерії. Не визнавало й людської природи Ісуса Христа, намагалося дотримуватися егалітарності, засуджувало багатство та експлуатацію людини. Основними джерелами з догматики богомільства є антибогомільські твори болгарського пресвітера Козьми (X ст.) та візантійського автора Євфимія Зігабена (Зігадена) (XI ст.).

Варшавський позитивізм – виник у Польщі в останню третину XIX століття та носив, на відміну від західноєвропейського, не стільки філософський, скільки суспільно-ідеологічний характер. Польські позитивісти виходили з уявлення про незмінність існуючих соціальних відносин і апелювали до всіх громадян із закликом співробітничати в ім'я вдосконалювання суспільства через економічне піднесення Польщі. Відповідно до позитивістської програми, ця «органічна праця» повинна була супроводжуватися «роботою у основ» – просвітительською діяльністю польської інтелігенції, її сприянням вихованню й освіті народу.

Варшавський позитивізм висуває тези: 1) «органічна праця» – переконання в єдиній можливості досягнення господарських, суспільних та політичних цілей шляхом еволюції та поступу – з повним відкиданням методів збройної боротьби; 2) «праця біля підвалин» – тобто з народною масою, зокрема просвітництво та культурництво; 3) культ науки, віра в її можливості; 4) емансипація жіноцтва.

Основні представники школи: Адам Асник, Юліан Охорович, Еліза Ожешко та ін.

Ілліризм (хорватське Відродження) – суспільно-політичний і культурний рух 30–40-х років XIX століття у Хорватії та Славонії, походить від давньої назви західної частини Балканського півострова – Іллірії. Головною метою ілліризму було спочатку літературно-мовне, пізніше – політичне об'єднання південних слов'ян. Організаційно оформилося в 1835 році. У русі існувало три напрямки – консервативний, ліберальний (чільний), буржуазно-демократичний.

Ісихазм – в перекладі із грецької буквально означає – спокій, тиша. Стародавня традиція духовної практики, що складає основу православного аскетизму. Може розглядатися як: 1) відокремлене чернецтво (на відміну від ченцівського гуртожитку), тим самим, що проходить у безмовності, у мовчанні; 2) особлива школа і техніка, часто іменована «розумним деланієм» і має своїм осердям невпинне творіння в розумі молитви Ісусової.

Львівсько-Варшавська школа – об'єднання інтелектуалів, що згуртувалося навколо Казімежа Твардовського наприкінці XIX століття і проіснувало до Другої світової війни. Твардовський, учень Франца Brentano, був призначений у 1895 році на кафедру філософії

Львівського університету. Він зібрав навколо себе угруповання талановитих логіків та філософів, частина з яких згодом працювала у Варшавському університеті. Школа спочатку була загально-філософською, а потім її інтереси змістилися у галузь логіки.

Основні представники школи: Ян Лукасевич, Казімеж Айдукевич, Станіслав Лесьневський, Тадеуш Котарбінський, Тадеуш Чезьовський, Альфред Тарський, Балей Степан-Максим Володимирович, Степан Олексюк (Гудор).

Панславізм – культурна та політична течія, ідеологія, поширена у державах, населених слов'янськими народами, в основі якої лежать ідеї про потребу їх політичного об'єднання на основі етнічної, культурної та мовної спільності. Сформувалася в кінці XVIII – першій половині XIX століть. Символами панславізму вважають Національний прапор усіх слов'ян і гімн «Гей, слов'яни», які також були національним гімном і прапором Югославії.

Термін уперше вжив чеський письменник Ян Геркель у 1826 році.

Польський месіанізм – напрям у польській філософії, розквіт якого припав на період між повстаннями у XIX столітті. Це специфічна польська філософія, для якої характерно прагнення до реформування світу на основі переконань, що поляки, як народ, володіють видатними здібностями, які особливим чином відрізняють їх від інших народів світу.

У духовній та політичній культурі Речі Посполитої ідеї месіанства з'являються у XVI столітті. Їхніми протагоністами стали Станіслав Ожеховський (1513–1566), Пьотр Скарга (1536–1612), Вацлав Потоцький (1612–1696) та Веспазіан Коховський (1633–1700), який, зокрема, стверджував, що так само, як євреї у Старому Заповіті, так і поляки в Новому є обраним Богом народом і тому на них покладено місію захисту християнської віри від атак мусульманства.

Наприкінці XVIII століття інші польські романтики створили цілком протилежну польськоцентричну концепцію слов'янського месіанства, стрижнем якої стала ідея воскресіння польської держави. Польські мислителі-месіаністи Ю. Гоене-Вронський (який ввів поняття «месіанізм» у польську філософію), Ю. Голуховський, Ю. Кремер, К. Лібельт, Б. Трентовський, А. Цешковський, А. Міцкевич, Ю. Словацький, З. Красінський, Е. Тов'янський розробляли власні філософські вчення, перебуваючи в еміграції. Проте своєму поширенню в Польщі месіанізм завдячував саме творчості поетів А. Міцкевича та Ю. Словацького, які уособлюють романтичну історіософію. Із появою «Книг народу польського і польського пілігримства» (1832) А. Міцкевича пов'язане зростання національної самосвідомості поляків і започаткування філософії національної ідеї.

Сарматизм – напрям у польській філософії, що наголошував позірну вищість шляхетської Польщі, її законів та звичаїв над рештою світу і водночас приписував їй особливе опікування Бога (і виключно – Пресвятої Діви Марії).

Вихідним пунктом сарматизму була характерна для епохи Відродження і пов'язана з розвитком історичної думки загальноєвропейська тенденція до пошуку історичного родоvodu держав і народів. Польські історики початок цього родоvodu відшукали в давніх сарматів (як від X століття називали слов'ян), приписуючи їм такі риси, як мужність, честь, гонор тощо. У XVII столітті цю назву узурпує для себе польська шляхта як спадкоємиця зазначених чеснот. Якщо ж поняття «сармати» поширювалося на інші слов'янські народи, то польській шляхті приписувалося серед них найважливіше місце.

Слов'янознавство (або славістика) – комплекс наук про слов'янські народи, їх археологію, історію, зокрема мову й літературу (славістика), культуру, фольклор та етнографію в цілому й про кожний зокрема.

Слов'яно-сербська школа письменників – у XVI–XVIII століттях репрезентувала становлення та розвиток сербської літератури. Основні представники школи: патріарх

Паїсій, Захаріє Орфелін, Іоаким Вуїч та інші, серед яких особливо виділявся Іован Раїч (1726–1801), автор першої систематизованої історії південних слов'ян. Досітей Обрадович (1731–1811) був останнім представником школи. Його твір – «Порада здорового розуму» – став першим курсом практичної моралі для сербського народу.

Слов'янофіліство – напрям російської філософської та громадської думки (1840 – 1870 рр.), яка протистояла західництву. Прихильники слов'янофіліства робили акцент на самобутньому розвитку Росії, її релігійно-історичній і культурно-національній своєрідності та прагнули довести, що слов'янський світ покликаний оновити Європу своїми економічними, побутовими, моральними та релігійними початками. Західники ж стояли на точці зору єдності людства та закономірностей його історичного розвитку і вважали неминучим для Росії пройти тими ж історичними шляхами, якими пішли вперед західноєвропейські народи.

Тирновська літературна школа – у XIV–XV століттях болгарська книжна школа, яка зробила важливий внесок у середньовічну православну літературу. Складова Тирновської школи мистецтв, яка репрезентувала найбільший рівень культури Другого Болгарського царства. Тирновська літературна школа мала сильний вплив на літературу сусідніх православних народів - росіян, сербів, влахів та ін. Основні представники школи: Теодозій Тирновський та Євтимій Тирновський.

Шестоднев – екзегетичні (екзегетика – виклад, тлумачення) твори філософсько-богословського характеру, що представляють собою тлумачення перших глав книги Буття і пояснюють основи світобудови з точки зору християнського вчення. Складаються звичайно з шести окремих трактатів, за числом шести днів творення світу. До найбільш відомих Шестодневів відносяться: Шестоднев Василя Великого, Шестоднев Северіана, єпископа Гавальського, Шестоднев Георгія Пісіда, Шестоднев Іоанна екзарха Болгарського.

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аверинцев С. С. Древнегреческая поэтика и мировая литература. – М.: Наука, 1981.
2. Ангелов Д. Богомилство в Болгарии / Перевод с болгарского Н.Н. Соколовой. – М.: Издательство иностранной литературы, 1954.
3. Античная балканистика. Этногенез Балкан и Северного Причерноморья. Лингвистика, история, археология. – М.: Наука, 1980.
4. Античность и Византия. – М.: Наука, 1975.
5. Античность как тип культуры / А. Ф. Лосев, Н. А. Чистякова, Т. Ю. Бородай и др. – М.: Наука, 1988.
6. Базлов Г. Н. Русские гусли. История и мифология. – Тверь, 2012.
7. Бичваров М. Д., Горский В. С. Україно-болгарські філософські зв'язки (друга половина ХІХ ст.). – К.: Наукова думка, 1966.
8. Бичко І. В. Ментальна співзвучність української та європейської філософської традицій: «Кордоцентричні мотиви» // Київські обрії: історико-філософські нариси. – К.: Стило, 1997. – С. 316–337.
9. Бовсунівська Т. Феномен українського романтизму. – К.: Правда Ярославичів, 1998.
10. Большако Б. Учение о науке: Избранное / Б. И. Федоров (пер.). – СПб.: Наука, 2003. – 520 с.
11. Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса. – М.: Наука, 1983.
12. Бычко А. К. Народная мудрость Руси: анализ философа. – К.: Вища школа, Изд-во при Киев.ун-та, 1988.
13. Вулетиц В. Проблемы типологии и романтизма в русской и сербской литературах: Действительность. Искусство. Традиции. – М., 1980. – С. 65–83.
14. Гайдук В. П. Народные ереси и религиозность в исследованиях Делио Кантимори // Дантовские чтения. – М., 1985. – С. 276–279.
15. Голенищев-Кутузов И. Н. Гуманизм у восточных славян (Украина и Белоруссия). – М.: и-во АН СССР, 1963.
16. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. – К.: Дніпро, 1993.
17. Горський В. Історія української філософії. Курс лекцій. – К.: Наукова думка, 1997.
18. Гус Я. Из трактату «Про Церкву» // Хроніка-2000. «Україна – Чехія». Ч. І. – № 25–26. – К., 1999. – С. 89–106.
19. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. – К.: Дух і літера, 2000.
20. Ефремова О. И. Из истории общественной мысли Белоруссии кон. ХІХ – нач. ХХ вв. – Мн.: Наука и техника, 1972.
21. Зеньковский В. В. История русской философии. – Л.: «Эго», 1991.
22. Златоструй. Древняя Русь Х–ХІІІ веков – М.: Молодая гвардия, 1990.
23. Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей. – М.: Наука, 1974.
24. Иоанн Экзарх Болгарский. Шестоднев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old-ru.ru/02-7-1.html>.
25. Историография истории южных и западных славян. – М.: Издательство Московского университета, 1987. – с. 132.
26. Калиганов И., Поливянный Д. Родник златоструйный. Памятники болгарской литературы ІХ–ХVІІІ веков. – М.: Художественная литература, 1990.
27. Кирилюк О. С. Універсально-культурні смисли символу світового дерева // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – Вип. 16.4. – 2006. – С. 72–79.
28. Климент Охридски: Сборник от статии по случаи 1050 години от смърта му. – София, 1976. – С. 12–145.
29. Іларіон, митроп. Дохристиянські вірування українського народу. – К.: Обереги, 1992.
30. История философии в СССР: В 5 т. – М.: Наука, 1968.

31. Історія філософії на Україні. У 3 томах / За ред. В.І. Шинкарука. – К.: Наукова думка, 1987.
32. Коллар Я. О литературной взаимности // Антология чешской и словацкой философии. – М.: Мысль, 1982. – С.233–240.
33. Коменский Я. А. Автобиография // Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения в 2-х т. – М., 1982. – Т. 1. – С. 25–73.
34. Короткая Т. П. Религиозная философия в Белоруси нач. XX в. – Минск, 1993.
35. Краткий очерк истории философии / Под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Щипанова. – М.: «Мысль», 1971.
36. Левицкий С. А. Очерки по истории русской философии: В 2 т. – М.: Канон, 1991.
37. Лосский Н. О. История русской философии. – М.: Советский писатель, 1991.
38. Лосский В. Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. – М.: Центр «СЭИ», 1991.
39. Миролубов Ю. Сакральное Руси. В 2-х томах. – М.: Ассоциация Духовного Единения «Золотой Век», 1990.
40. Нарский И. С. Из истории общественно-политич. и философской мысли в Польше XVII-XIX вв. – М.: Наука, 1956.
41. Наш Радавод. – Гродно: ГрГУ, 1993.
42. Очерки истории философской и социальной мысли в Белоруссии. – Мн.: Наука и техника, 1973.
43. Очерки по истории философской и общественно-политической мысли народов СССР. В двух томах / Под редакцией Г.Васецкого и М.Иовчука. – М.: Изд-во АН СССР, 1955.
44. Памятники философской мысли Белоруссии XVII–пер. пол. XVIII вв. – Минск: Наука и техника, 1991.
45. Подокшин С. А. Реформация и общественная мысль Белоруссии и Литвы. – Мн., 1970.
46. Подокшин С. А. Скорина и Будный: Очерки философских взглядов. – Мн., 1970.
47. Подокшин С. А. Франциск Скорина. – М., 1981.
48. Попович М. В. Мироззрение древних славян. – К.: Наукова думка, 1985.
49. Попруженко М. Из истории религиозного движения в Болгарии в XVI веке. – София, 1928.
50. Потебня А. А. Слово и миф. – М.: Правда, 1989.
51. Пропп В. Мифология «волшебной» сказки. – Л.: «Издательство Ленинградского университета», 1986.
52. Прохоров Г. М. Исихазм и общественная мысль в Восточной Европе в XIV в. // ТОДРЛ. Т. XXIII. – 1968. – С. 86–108.
53. Путилов Б. Н. Русский и южнославянский героический эпос. Сравнительно-типологическое исследование. – М., 1971.
54. Роголёв А. Ф. Белая Русь и белорусы: В поисках истоков. – Гомель: [б.и.], 1994.
55. Русское православие. Вехи истории. – М.: Изд-во политической литературы, 1989.
56. Силвестров В. В. Проблема преемственности в философской культуре (античность – средневековье – новое время) // Философия и история культуры. – М., 1985. – С. 25–42.
57. Сковорода Г. С. Собрание сочинения: В 2 т. – К.: Наукова думка, 1973.
58. Славянские культуры в эпоху формирования и развития славянских наций, XVIII–XIX вв.: материалы Междунар. конф. ЮНЕСКО. – М., 1978.
59. Славянская мифология. Энциклопедический словарь. – М., 1995.
60. Сломский В. Польская философия: особенности и перспективы / В. Сломский // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2008. – Вип. 35. – С. 181–191.
61. Татаркевич В. Історія філософії. В 3-х томах. – К.: Свічадо, 2006.
62. Татаркевич В. Схоластическая философия в Польше // История философии. Античная и средневековая философия. – Пермь: Издательство Пермского Университета, 2000. – С. 471–479.

63. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – 2 – ге вид. – К.: Либідь, 1991.
64. Флоря Б. Н., Турилов А. А., Иванов С. А. Судьбы кирилло-мефодьевской традиции после Кирилла и Мефодия. – СПб.: «Алетейя», 2000.
65. Франко І. Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер // Зібр. тв.: У 50т. – К. – Т.29. – С. 273–282.
66. Человек и история в средневековой мысли русского, украинского и белорусского народов. – К.: Наукова думка, 1987.
67. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph.htm>.
68. Шестов Л. Апофеоз беспочвености. Опыт адогматического мышления // Шестов Л. Избр.соч. – М., 1993. – С. 327–475.
69. Щегельська Ю. Месіанство, сарматизм, прометеїзм... // Віче. – № 1. – 2008. – С. 51–53.
70. Юркевич П. Д. Философские произведения. – М.: Правда, 1990.
71. Slobodan G. Markovich. Dositej Obradovich (Dositej Obradović): The Man who introduced Modernity to the Serbs // The South Slav Journal. – Vol. 30. – No. 3–4. – Pp. 5–27.

Шевченко Зоя Володимирівна
Процишин Володимир Михайлович

ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Комп'ютерна верстка